

ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΝΕΟΛΑΙΑ: ΠΗΓΕΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΗ

Δ. Λεωνίδου¹, Μ. Βασιλείου¹, Α. Γεωργίου², Π. Χριστοδουλίδης²

¹Τμήμα Παιδαγωγικών Σπουδών, Intercollege, Λεμεσός, Κύπρος

²Τμήμα Πληροφορικής, Frederick Institute of Technology, Λεμεσός, Κύπρος

Abstract. A statistical analysis of a random sample of 831 questionnaires completed by Secondary School pupils has been performed in order to establish the key parameters characterizing the Cyprus youth in relation to drug abuse. The attitude of the youth toward various information sources and prevention measures as well as their opinion about factors that may influence a potential user have been thoroughly studied.

Keywords: Ναρκωτικά, Ενημέρωση, Πρόληψη, Κυπριακή νεολαία.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η χρήση παράνομων ψυχοτρόπων ουσιών από νέους με το τεράστιο συνεπαγόμενο κοινωνικό και οικονομικό κόστος (Labaton 1990) αποτελεί σύνηθες φαινόμενο ανά το παγκόσμιο και κυρίως στις προηγμένες χώρες. Για παράδειγμα, στις ΗΠΑ η ετήσια έρευνα του 1988 για τη χρήση ναρκωτικών, αλκοόλ και καπνού (Johnston et al. 1989) έχει καταδείξει ότι 80% των νέων άνω των 18 ετών έχει χρησιμοποιήσει απαγορευμένα ναρκωτικά και ότι στο 76% των σχολείων οι μαθητές είχαν πρόσβαση σε σκληρά ναρκωτικά. Επίσης, σημαντικό ποσοστό μαθητών (37%) είχαν κάνει χρήση «νόμιμων» ουσιών.

Οι βασικοί τρόποι αντιμετώπισης του προβλήματος (Stimmel 1993, Polich et al. 1984) είναι:

- Η μείωση της προσφοράς,
- η μείωση της ζήτησης,
- η αποποινικοποίηση και νομιμοποίηση.

Οι εκστρατείες πρόληψης της χρήσης ναρκωτικών ουσιών ανήκουν στην κατηγορία μείωσης της ζήτησης, ως μέσου αντιμετώπισης του προβλήματος.

Η σημασία της πρόληψης είναι ιδιαίτερα σημαντική, ιδίως σε χώρες όπως η Κύπρος όπου το πρόβλημα της τοξικοεξάρτησης βρίσκεται σε αρχικό στάδιο, και κυρίως μεταξύ των νέων (Μαρσέλος και Φαρμακίδης 1985, Μαρσέλος και Κούτρας 1988, Μαρσέλος 1989, Χουρδάκη 1989, Χουρδάκη 1992). Έχει αποδειχθεί σε διάφορες έρευνες (Stimmel 1993) ότι οι άνθρωποι σπάνια αρχίζουν να χρησιμοποιούν ναρκωτικά (εκτός κοκαΐνης) μετά το 25^ο έτος της ηλικίας τους. Αυτό δημιουργεί αφενός μεν μια αισιόδοξη προοπτική για τον ρόλο που μπορεί ακόμα να διαδραματίσει η πρόληψη, αφετέρου δε αυξάνει την ευθύνη για το πώς αυτή θα πρέπει να διεξάγεται.

Η πρόληψη που γινόταν μέχρι σήμερα για τα ναρκωτικά στηριζόταν κατά κύριο λόγο στην απλή ενημέρωση και διαφώτιση για την απειλή της ζωής που κρύβει η χρήση ναρκωτικών ουσιών, γεγονός που φαίνεται να μην είναι αρκετό για να αποτρέψει το φαινόμενο της τοξικοεξάρτησης. Μια τέτοια επικέντρωση της πρόληψης σε μία και μόνο μέθοδο διεξαγωγής της, την ενημέρωση, περιορίζει την αποτελεσματικότητα της και υποβαθμίζει τον ρόλο της αφού αγνοεί την πολυμέρεια των αναγκών και των ιδιομορφιών των ατόμων στα οποία επιθυμεί να απευθυνθεί. Αντίθετα, η πρόληψη που αναγνωρίζει το προφίλ του υποψήφιου δέκτη της και προσαρμόζει σε αυτό τις μεθόδους που χρησιμοποιεί, θέτει την απαρχή μιας αμφίδρομης επικοινωνίας και μεγιστοποιεί την πιθανότητα του αποτελέσματος της. Ως εκ τούτου η ανάγκη για διεύρυνση της παρέμβασης στο πρόβλημα των ναρκωτικών, επιβάλλει μια καταρχήν μεθοδολογική αναδόμηση της, έτσι ώστε να λαμβάνεται υπόψη η καταλληλότητα του πομπού και του μηνύματος σε σχέση με τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες του υποψήφιου δέκτη.

Οι εκστρατείες πρόληψης της τοξικοεξάρτησης απευθύνονται σήμερα κυρίως στους εφήβους μια και η εφηβεία θεωρείται η κατεξοχήν ηλικία έναρξης της χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Κατά συνέπεια, με βάση τα όσα έχουμε ήδη αναφέρει για τη σημασία που θα πρέπει να αποδίδεται στον δέκτη και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, θεωρούμε ότι σημαντικό στοιχείο στον σχεδιασμό της πρόληψης θα πρέπει να αποτελέσουν σε μια πρώτη φάση τα αναπτυξιακά γνωρίσματα της εφηβείας. Η έντονη επιθυμία και η τάση του εφήβου για νέες εμπειρίες, η αντίληψη που τον διακατέχει ότι είναι άρρωτος και η συνεπακόλουθη ριψοκίνδυνη συμπεριφορά του, η απεξιδανίκευση των γονέων και η έντονη τάση για αυτονομία, οι ενδοψυχικές απώλειες και το συναίσθημα του κενού, η ρευστότητα στην ταυτότητα, και η καταφυγή στην ομάδα των συνομηλίκων, όλα αυτά, καθιστούν τους εφήβους ευάλωτους ως προς τη χρήση.

Η χρήση και η κατάχρηση ουσιών είναι παρά ταύτα φαινόμενο πολυαιτιολογικής προέλευσης και θεωρείται αποτέλεσμα συνάντησης σε μια δεδομένη χρονική στιγμή τριών βασικών παραγόντων: του ατόμου, του κοινωνικού περιβάλλοντος και της ουσίας. Σε αυτό το πλαίσιο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας από μόνα τους δεν μπορούν να αποτελέσουν παράγοντα πρόβλεψης της τοξικοεξάρτησης. Είναι ο συνδυασμός τους με το συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον, που από τη μια συμβάλλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και από την άλλη διευκολύνει την πρόσβαση στην ουσία, που μπορεί να εξηγήσει το φαινόμενο της τοξικοεξάρτησης.

Στο επίκεντρο του σχεδιασμού μιας εκστρατείας πρόληψης της τοξικοεξάρτησης που απευθύνεται σε νέους θα πρέπει να είναι οι ιδιαίτερες συνθήκες συνάντησης της προσωπικότητας με την ουσία. Στους σημαντικότερους ψυχολογικούς παράγοντες που επιδρούν στη χρήση ναρκωτικών ουσιών ανήκουν (Bell and Bettjes 1985, Jones and Bettjes 1986):

- Οι σχέσεις γονέων - παιδιών,
- οι σχέσεις με τους συνομηλίκους,
- οι ενήλικες ως μοντέλα συμπεριφοράς.

Με αυτό το σκεπτικό, θέτουμε ως αντικείμενο της συγκεκριμένης μελέτης τη διερεύνηση των παραμέτρων που χαρακτηρίζουν την Κυπριακή νεολαία και τη στάση της έναντι διαφόρων παραγόντων πρόληψης.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε βασίστηκε στις παρακάτω παραμέτρους που χαρακτηρίζουν τον υποψήφιο δέκτη.

- Στάσεις προς την πρόληψη,
- πραγματικές και επιθυμητές πηγές ενημέρωσης,
- αντιλήψεις για την ουσία και τις συνέπειες της,
- αυτοεικόνα
- σχέσεις με το κοινωνικό περιβάλλον,
- ματαιώσεις και Αναπληρώσεις.

Η διερεύνηση των πιο πάνω έγινε με τη χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο περιέχει συνολικά 37 ερωτήσεις. Εκτός από τις έξι ερωτήσεις που διερευνούν δημογραφικά στοιχεία, στο ερωτηματολόγιο περιλαμβάνονται μία ανοικτή και τριάντα κλειστές ερωτήσεις. Σε ορισμένες από τις κλειστές ερωτήσεις τα υποκείμενα της έρευνας καλούνται να απαντήσουν επιλέγοντας από έναν αριθμό δεδομένων απαντήσεων και σε άλλες επιλέγοντας από μία κλίμακα 5 ή 3 βαθμίδων.

Με χωροταξικό υπόβαθρο την επαρχία Λεμεσού, επιλέχθηκαν ως υποκείμενα της έρευνας μαθητές της Γ' Γυμνασίου και της Γ' Λυκείου, έτσι ώστε να εξασφαλισθεί η μελέτη διαφορετικών φάσεων της εφηβείας. Το συνολικό δείγμα που συλλέχθηκε το Μάη του 1999 ανέρχεται σε 831 μαθητές, ήτοι 409 μαθητές Γ' Γυμνασίου και 422 μαθητές Γ' Λυκείου. Κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς 1998–1999 ο συνολικός υπό εξέταση πληθυσμός ανέρχεται σε 4361 μαθητές (2121 Γ' Γυμνασίου και 2240 Γ' Λυκείου). Για την περιγραφική ανάλυση των χαρακτηριστικών του υπό εξέταση πληθυσμού κρίθηκε ικανοποιητικό δείγμα μεγέθους 200 μαθητών (από όλα τα Γυμνάσια και Λύκεια της πόλης και επαρχίας Λεμεσού). Το δείγμα αυτό αποτελεί το 4.6% του πληθυσμού και είναι αντιπροσωπευτικό. Ωστόσο, στη μελέτη του παράγοντα που αφορά στο ποσοστό των μαθητών που δοκίμασαν ναρκωτικές ουσίες και το είδος των ναρκωτικών ουσιών χρησιμοποιήθηκε το σύνολο των 831 ερωτηματολογίων (19.1% του πληθυσμού). Αυτό κρίθηκε αναγκαίο για την ελαχιστοποίηση του δειγματοληπτικού λάθους, δεδομένης της σημασίας του παράγοντα αυτού για τη συγκεκριμένη έρευνα.

Μετά τη συλλογή και οργάνωση των αριθμητικών στοιχείων και χαρακτηριστικών των ερωτηματολογίων ακολούθησε περιγραφική και επαγωγική ανάλυση με στόχο τη γενίκευση των συμπερασμάτων στο γεννιότερο πληθυσμό.

3. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Επιλέγηκε ίσος αριθμός μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου, ενώ προέκυψε και ίσος αριθμός κοριτσιών και αγοριών. Τα ποσοστά των αγοριών και κοριτσιών ήταν στο Γυμνάσιο 46% και 54% αντίστοιχα, ενώ στο Λύκειο 54% και 46%.

Η κατανομή των μαθητών σε σχέση με το πού έχουν ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους φαίνεται στον Πίνακα 1, ενώ στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται η κατανομή των μαθητών σε σχέση με τη δομή της οικογένειας.

Πίνακας 1: Εκατοστιαία (%) κατανομή μαθητών σε σχέση με το χώρο διαμονής.

Χώρος	Ποσοστό
Προσφυγικός συνοικισμός σε πόλη	3
Προσφυγικός συνοικισμός σε χωριό	5
Χωριό	28
Πόλη	64

Πίνακας 2: Εκατοστιαία κατανομή μαθητών σε σχέση με τη δομή της οικογένειας.

Έχουν ζήσει με	Ποσοστό
Μητέρα μόνο	2,5
Πατέρα μόνο	0,5
Δύο γονείς	97,0
Άλλο	-

Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων παρουσιάζει την πιο κάτω κατανομή (Πίνακας 3).

Πίνακας 3: Εκατοστιαία κατανομή μαθητών σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων.

Μορφωτικό επίπεδο	Μητέρα	Πατέρας
Δεν πήγε σχολείο	-	-
Δημοτικό	24,0	23,5
Γυμνάσιο	21,0	20,5
Λύκειο	39,5	32,0
Κολέγιο/Πανεπιστήμιο	13,0	20,0
Δεν ξέρω	2,5	4,0

Το 7,5% των μαθητών δήλωσε ότι έχει δοκιμάσει ναρκωτικές ουσίες. Το ποσοστό αυτό ήταν εμφανώς μεγαλύτερο στο Λύκειο (9,2%) απ' ότι στο Γυμνάσιο (5,6%) (Πίνακας 4).

Πίνακας 4: Εκατοστιαία κατανομή των μαθητών που δοκίμασαν ναρκωτικές ουσίες ανά Γυμνάσιο και Λύκειο.

Δοκίμασαν	Ναι	Όχι
Γυμνάσιο	5,6	94,4
Λύκειο	9,2	90,8
Σύνολο	7,5	92,5

Από τα άτομα που δήλωσαν ότι έχουν δοκιμάσει ναρκωτικές ουσίες, το 79% ήταν αγόρια και το 21% κορίτσια. Σημαντική είναι η διαφορά τόσο στο Γυμνάσιο όσο και στο Λύκειο (Πίνακας 5).

Πίνακας 5: Εκατοστιαία κατανομή των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου που δήλωσαν ότι έχουν δοκιμάσει ναρκωτικές ουσίες σε σχέση με το φύλο.

	Αγόρια	Κορίτσια
Γυμνάσιο	70	30
Λύκειο	85	15
Σύνολο	79	21

Από τα είδη ναρκωτικών που έχουν δοκιμάσει οι μαθητές τα πιο διαδεδομένα τόσο για τα αγόρια όσο και για τα κορίτσια είναι η μαριχουάνα και το χασίς, όπως φαίνεται στον Πίνακα 6.

Πίνακας 6: Ποσοστά μαθητών σε σχέση με το είδος της ναρκωτικής ουσίας που οι ίδιοι δήλωσαν ότι έχουν δοκιμάσει.

Ουσία	Ποσοστό (%)
Μαριχουάνα/Χασίς	65
Κοκαΐνη/Κρακ	17
Ηρωΐνη	13
Έκσταση	8
LSD	7
Μορφίνη	1

Σχεδόν στην ολότητά τους οι μαθητές δήλωσαν ότι έχουν ενημερωθεί για τα ναρκωτικά, αλλά και ότι θεωρούν απαραίτητη αυτή την ενημέρωση. Τα ποσοστά φαίνονται στους Πίνακες 7 και 8.

Πίνακας 7: Εκατοστιαία κατανομή των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου σε σχέση με τον εάν έχουν ενημερωθεί για τα ναρκωτικά.

	Ναι	Όχι
Γυμνάσιο	96	4
Λύκειο	97	3

Πίνακας 8: Εκατοστιαία κατανομή μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου σε σχέση με το εάν θεωρούν απαραίτητη την ενημέρωση για τα ναρκωτικά.

	Ναι	Όχι
Γυμνάσιο	99	1
Λύκειο	94	6

Εντούτοις, το 41% των μαθητών του Γυμνασίου και το 55% των μαθητών του Λυκείου θεωρούν την ενημέρωση που γίνεται σήμερα για τα ναρκωτικά από λίγο έως καθόλου αποτελεσματική. Πολύ έως πάρα πολύ αποτελεσματική θεωρείται δε μόνο από το 24% των μαθητών του Γυμνασίου και το 10% των μαθητών του Λυκείου (Πίνακα 9).

Πίνακας 9: Εκατοστιαία κατανομή των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου σε σχέση με το πόσο αποτελεσματική θεωρούν την ενημέρωση.

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Γυμνάσιο	7	34	35	12	12
Λύκειο	8	47	35	6	4

Όσον αφορά στο ποιο φορείς θα πρέπει να ενημερώνουν το κοινό για τα ναρκωτικά τα μεγαλύτερα ποσοστά των μαθητών τόσο του Γυμνασίου όσο και του Λυκείου επέλεγον το Υπουργείο Υγείας, τις Οργανώσεις Νεολαίας και το Σχολείο (Πίνακας 10).

Πίνακας 10: Εκατοστιαία κατανομή των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου σε σχέση με το ποιο φορείς θα πρέπει να ενημερώνουν το κοινό για τα ναρκωτικά.

Φορέας	Γυμνάσιο	Λύκειο
Υπουργείο Υγείας	78	62
Οργανώσεις Νεολαίας	73	63
Σχολεία	65	72
Αστυνομία	34	40
Εκκλησία	23	19
Φορέας Νεολαίας	20	26
Δήμος	2	1
Πολιτικά Κόμματα	1	2

Από τη σύγκριση μεταξύ των πραγματικών και επιθυμητών πηγών ενημέρωσης για τα ναρκωτικά προκύπτουν σημαντικές διαφορές όπως φαίνεται στους Πίνακες 11 και 12. Όσον αφορά στις επιθυμητές πηγές ενημέρωσης, δεν παρατηρείται σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ Γυμνασίου και Λυκείου.

Πίνακας 11: Εκατοστιαία κατανομή μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου σε σχέση με τις πραγματικές πηγές ενημέρωσης.

Πραγματική πηγή ενημέρωσης	Γυμνάσιο	Λύκειο
Τηλεόραση	49	50
Καθηγητές	44	19
Διαλέξεις στο σχολείο	28	32
Εφημερίδες, περιοδικά	24	29
Πατέρας	23	26
Μητέρα	22	16
Ενημερωτικά φυλλάδια	20	31
Εκδηλώσεις	18	25
Ειδικός για το θέμα	16	16
Διαλέξεις εκτός σχολείου	12	16
Ραδιόφωνο	12	10
Πρώην χρήστες	10	13
Αφίσες	9	3
Φίλος/φίλη	8	11
Γιατρός	6	6
Τηλεφωνική υπηρεσία	6	3
Σχολικά βιβλία	3	3
Αδέλφια	1	2
Συμβουλευτικά κέντρα	0	0

Πίνακας 12: Εκατοστιαία κατανομή των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου σε σχέση με τις επιθυμητές πηγές ενημέρωσης.

Επιθυμητή πηγή ενημέρωσης	Γυμνάσιο	Λύκειο
Πρώην χρήστες	59	60
Ειδικός για το θέμα	39	32
Διαλέξεις στο σχολείο	31	30
Καθηγητές	29	30
Συμβουλευτικά κέντρα	23	26
Τηλεόραση	22	29
Διαλέξεις εκτός σχολείου	19	23
Πατέρας	19	16
Ενημερωτικά φυλλάδια	19	17
Γιατρός	19	21
Μητέρα	18	14
Αφίσες	13	8
Τηλεφωνική Υπηρεσία	8	10
Εφημερίδες, περιοδικά	8	9
Φίλος/φίλη	7	7
Ραδιόφωνο	6	8

Αδέλφια	5	4
Σχολικά βιβλία	4	5
Ιερέας	2	7

Παρατηρήθηκε ότι τον περισσότερο από τον ελεύθερο τους χρόνο οι μαθητές του Γυμνασίου τον αφιερώνουν στο να ακούνε μουσική, να βγαίνουν με φίλους και να βλέπουν τηλεόραση. Στο λύκειο τον αφιερώνουν στο να ακούνε μουσική, να βγαίνουν με φίλους και να ακούνε ραδιοφωνικές εκπομπές (Πίνακας 13).

Πίνακας 13: Μέσοι όροι ⁽¹⁾ του χρόνου που οι μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου αφιερώνουν σε διάφορες δραστηριότητες.

Δραστηριότητα	Γυμνάσιο	Λύκειο
Ακούω μουσική	3,95	4,25
Βγαίνω με φίλους/φίλες	3,76	4,03
Βλέπω τηλεόραση	3,15	2,62
Συμμετέχω σε αθλητικές δραστηριότητες	2,67	2,39
Ακούω ραδιοφωνικές εκπομπές	2,65	3,14
Βλέπω βίντεο	2,47	1,94
Διαβάζω εφημερίδες, περιοδικά	2,38	2,38
Πάω εκκλησία	2,37	1,89
Χρησιμοποιώ το Internet	2,19	1,73
Διαβάζω βιβλία (εξωσχολικά)	2,13	2,03
Συμμετέχω σε κάποια οργάνωση (πολιτική, πολιτιστική, θρησκευτική, κ.ά.)	1,43	1,55

⁽¹⁾ Καθόλου 1 2 3 4 5 Πάρα πολύ

Όσον αφορά στο χρόνο που περνούν σε διάφορους χώρους οι μαθητές Γυμνασίου δηλώνουν ότι τον περισσότερο τον περνούν στα γήπεδα, στο σπίτι τους και στα γυμναστήρια. Στο Λύκειο, οι μαθητές δηλώνουν ότι περνούν τον περισσότερο από τον ελεύθερο τους χρόνο στα γήπεδα, στο σπίτι τους και στα κέντρα νεότητας (Πίνακας 14).

Πίνακας 14: Μέσοι όροι ⁽¹⁾ του χρόνου που περνούν οι μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου σε διάφορους χώρους.

Χώρος	Γυμνάσιο	Λύκειο
Γήπεδα	4,14	3,81
Γυμναστήρια	3,32	2,46
Σπίτι μου	3,29	3,33
Μπαράκια	2,16	2,48
Σινεμά/Θέατρα	2,48	2,17
Σπίτια φίλων	2,35	1,77
Εκκλησία	2,28	2,37
Κέντρα Νεότητας	2,24	3,16
Club	2,13	2,85
Καφετέριες	1,83	2,89

⁽¹⁾ Καθόλου 1 2 3 4 5 Πάρα πολύ

Φαίνεται ότι οι απόψεις γενικά των μαθητών τόσο του γυμνασίου όσο και του Λυκείου επηρεάζονται περισσότερο από τη μητέρα, τον πατέρα και τον φίλο ή τη φίλη τους (Πίνακας 15).

Πίνακας 15: Μέσοι όροι ⁽¹⁾ του βαθμού επίδρασης που ασκούν στις απόψεις γενικά των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου τα διάφορα άτομα/μέσα.

Άτομο/Μέσο	Γυμνάσιο	Λύκειο
Μητέρα	3,68	3,53
Πατέρας	3,54	3,28
Φίλοι/φίλες	3,31	3,16
Ιερέας	2,71	2,31
Αδέλφια	2,67	2,44
Τηλεόραση	2,66	2,07
Ινδάλματα (τραγουδιστές, ηθοποιοί, αθλητές, κ.ά.)	2,60	2,14
Γιατρός	2,47	2,34
Καθηγητές	2,46	2,09
Ραδιόφωνο	2,20	2,09
Εφημερίδες, περιοδικά	2,18	2,08
Πολιτικά πρόσωπα	1,56	1,58

⁽¹⁾ Καθόλου 1 2 3 4 5 Πάρα πολύ

Μεγάλα ποσοστά των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου πιστεύουν ότι οι απόψεις τους για τα ναρκωτικά μπορούν να επηρεασθούν περισσότερο από πρώην χρήστες, από ειδικό για το θέμα και από την μητέρα τους (Πίνακας 16).

Πίνακας 16: Μέσοι όροι ⁽¹⁾ του βαθμού επίδρασης που ασκούν στις απόψεις των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου για τα ναρκωτικά τα διάφορα άτομα/μέσα.

Άτομο/Μέσο	Γυμνάσιο	Λύκειο
Πρώην χρήστες	4,08	4,11
Ειδικός για το θέμα	3,88	4,02
Μητέρα	3,82	3,73
Πατέρας	3,63	3,67
Συμβουλευτικά κέντρα	3,47	3,56
Διαλέξεις, σεμινάρια	3,42	3,47
Γιατρός	3,40	3,43
Φίλοι/φίλες	3,27	3,37
Καθηγητές	3,10	2,64
Τηλεόραση	3,09	2,89
Ιερέας	2,95	2,79
Ενημερωτικά φυλλάδια	2,93	2,89
Τραγούδια	2,87	3,00
Εφημερίδες, περιοδικά	2,76	2,68
Αδέλφια	2,70	2,70

Ραδιόφωνο	2,62	2,60
Τηλεφωνική πληροφόρηση	2,60	2,82
Ινδάλματα (τραγουδιστές, ηθοποιοί, αθλητές, κ.ά.)	2,59	2,47
Αφίσες	2,56	2,42
Πολιτικά πρόσωπα	1,95	1,86

(¹) Καθόλου 1 2 3 4 5 Πάρα πολύ

Πίνακας 17: Εκατοστιαία κατανομή των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου σε σχέση με τα άτομα στα οποία θα μιλούσαν αν τους απασχολούσε ένα θέμα σχετικό με τα ναρκωτικά.

Άτομο	Γυμνάσιο	Λύκειο
Μητέρα	54	32
Φίλος/φίλη	49	50
Πατέρας	43	39
Ειδικός στο θέμα	33	42
Σύμβουλος καθοδήγησης	23	19
Αδέλφια	21	18
Κανένα	17	16
Ειδικός από τηλεφώνου	16	23
Γιατρός	15	17
Καθηγητής	10	5
Ιερέας	10	15

Τα μεγαλύτερα ποσοστά των μαθητών τόσο του Γυμνασίου όσο και του Λυκείου φαίνεται να επιλέγουν τους γονείς, τους φίλους και τους ειδικούς ως τα άτομα στα οποία θα μιλούσαν αν τους απασχολούσε ένα θέμα σχετικό με τα ναρκωτικά. Υπάρχει εντούτοις διαφοροποίηση στο ότι οι μαθητές του Λυκείου δείχνουν λιγότερη εμπιστοσύνη στους γονείς τους και περισσότερη εμπιστοσύνη στους ειδικούς απ' ό,τι οι μαθητές του Γυμνασίου (Πίνακας 17).

Έχει παρατηρηθεί ότι τόσο οι μαθητές του Γυμνασίου όσο και οι μαθητές του Λυκείου κουβεντιάζουν τα προβλήματα τους με τους φίλους, τη μητέρα και τον πατέρα τους (Πίνακας 18).

Πίνακας 18: Εκατοστιαία κατανομή των επιλογών των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου σε σχέση με τα άτομα με τα οποία κουβεντιάζουν τα προβλήματά τους.

Άτομο	Γυμνάσιο	Λύκειο
Φίλος/φίλη	73	91
Μητέρα	58	53
Πατέρας	40	39
Αδέλφια	36	29
Κανένας	27	26
Σύμβουλος καθοδήγησης	16	8
Ειδικός στο θέμα	7	6

Ιερέας	4	8
Καθηγητής	2	2

Το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών φαίνεται να πιστεύει ότι τα συνθήματα «Ναρκοτικά ίσον θάνατος» και «Τα Ναρκοτικά σκοτώνουν» θα μπορούσαν να επηρεάσουν περισσότερο τις απόψεις των νέων για τα ναρκοτικά από ότι άλλα συνθήματα (Πίνακας 19).

Πίνακας 19: Μέσοι όροι ⁽¹⁾ του βαθμού επίδρασης που ασκούν διάφορα συνθήματα στις απόψεις των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου για τα ναρκοτικά.

Σύνθημα	Γυμνάσιο	Λύκειο
Ναρκοτικά ίσον θάνατος	3,98	3,95
Τα ναρκοτικά σκοτώνουν	3,86	3,77
Όχι στα ναρκοτικά. Ναι στη ζωή	3,79	3,49
Δεν υπάρχουν «μαλακά» και «σκληρά» ναρκοτικά. Όλα βλάπτουν	3,74	3,64
Είμαι δυνατός και χωρίς τα ναρκοτικά	3,73	3,76
Φτάνει πια εξαρτήσεις! Μεγάλωσα!!!	3,41	3,46
Η εξάρτηση βλάπτει την ελευθερία	3,09	3,02

⁽¹⁾ Καθόλου 1 2 3 4 5 Πάρα πολύ

Τα μεγαλύτερα ποσοστά των μαθητών τόσο του Γυμνασίου όσο και του Λυκείου επιλέγουν ως παράγοντες που θα μπορούσαν να σπρώξουν ένα νέο να κάνει χρήση ναρκοτικών τη μαγκιά, τα προβλήματα στην οικογένεια, την περιέργεια και την επίδραση της παρέας (Πίνακας 20).

Πίνακας 20: Εκατοστιαία κατανομή των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου σε σχέση με τους παράγοντες που οι μαθητές θεωρούν ότι θα μπορούσαν να σπρώξουν ένα νέο στη χρήση ναρκοτικών.

Παράγοντας	Γυμνάσιο	Λύκειο
Μαγκιά	60	53
Προβλήματα στην οικογένεια	52	46
Επίδραση της παρέας	39	48
Περιέργεια	39	60
Άγχος	24	24
Ερωτική απογοήτευση	20	25
Μίμηση ινδαλμάτων	17	16
Πλήξη	9	6
Προβλήματα με φίλους	9	4
Προβλήματα στο σχολείο	9	0
Ανάγκη για χαλάρωση	7	3
Τόλμη	6	1
Αναζήτηση απόλαυσης	5	4
Άγνοια	2	8

Ως παράγοντες που θα εμπόδιζαν ένα νέο από το να κάνει χρήση ναρκωτικών επιλέγονται από τους μαθητές του Γυμνασίου και του Λυκείου οι γνώσεις για το θέμα, οι καλές οικογενειακές σχέσεις και ο φόβος (Πίνακας 21).

Πίνακας 21: Εκατοστιαία κατανομή μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου σε σχέση με τους παράγοντες που οι μαθητές θεωρούν ότι θα απέτρεπαν τη χρήση ναρκωτικά.

Παράγοντας	Γυμνάσιο	Λύκειο
Γνώσεις για το θέμα	49	54
Καλές οικογενειακές σχέσεις	45	51
Φόβος	42	40
Καλή σχέση με το άλλο φύλο	39	29
Επαφή με πρώην χρήστες	37	34
Καλη σχέση με τον εαυτό	27	45
Συμμετοχή σε δραστηριότητες	21	17
Καλή σχέση με το σχολείο	14	4
Επίδραση κάποιου ενηλίκου	13	6
Επαγγελματικές φιλοδοξίες	10	11

Φαίνεται ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά των μαθητών του Γυμνασίου και του Λυκείου συμφωνούν με δηλώσεις που αναφέρονται σε πιθανές αρνητικές επιδράσεις των ναρκωτικών. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι σημαντικά ποσοστά των μαθητών δηλώνουν ότι δεν ξέρουν αν οι δηλώσεις που παρατίθενται ισχύουν (Πίνακας 22).

Πίνακας 22: Εκατοστιαία κατανομή των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου σε σχέση με το αν συμφωνούν ή όχι με τις παρακάτω δηλώσεις για τα ναρκωτικά.

Δήλωση	Ναι		Όχι		Δεν Ξέρω	
	Γ	Λ	Γ	Λ	Γ	Λ
Δημιουργούν σωματική εξάρτηση	75	83	3	6	22	11
Απελευθερώνουν το πνεύμα	13	25	53	48	33	27
Προσφέρουν ικανοποίηση	19	34	55	40	25	26
Βοηθούν στη χαλάρωση	30	35	45	30	24	35
Όλα τα ναρκωτικά προκαλούν το θάνατο	74	69	18	20	8	11
Βοηθούν στην επίλυση προβλημάτων	10	14	79	78	11	8
Φθείρουν το σώμα και το μυαλό	80	80	10	13	10	7
Βελτιώνουν τη θέση του ατόμου στην παρέα	7	7	76	83	16	10
Προκαλούν κατάθλιψη	51	54	10	16	39	30
Φτιάχνουν τη διάθεση	19	37	47	38	34	25
Καταστρέφουν την επικοινωνία με τους άλλους	66	74	9	15	25	11
Μειώνουν την απόδοση στο σχολείο, στην εργασία	69	79	7	9	23	12
Μπορεί να οδηγήσουν στην παραβατικότητα	63	71	7	4	30	25
Δημιουργούν ψυχολογική εξάρτηση	65	77	5	5	29	18

Το κάπνισμα και η κατανάλωση αλκοόλ πιθανόν να οδηγήσουν στα ναρκωτικά	54	41	13	35	32	24
--	----	----	----	----	----	----

Φαίνεται ότι οι μαθητές τόσο του Γυμνασίου όσο και του Λυκείου δηλώνουν λιγότερο ευχαριστημένοι με το σχολείο από ότι με άλλους παράγοντες. Σημαντικό είναι επίσης το ότι δηλώνουν ιδιαίτερα ευχαριστημένοι με την παρέα τους και τους γονείς τους (Πίνακας 23).

Πίνακας 23: Μέσοι όροι ⁽¹⁾ του βαθμού ευχαρίστησης που νιώθουν οι μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου με διάφορους παράγοντες.

Παράγοντας	Γυμνάσιο	Λύκειο
Τους γονείς τους	4,18	3,99
Την παρέα τους	4,11	4,13
Τη ζωή τους γενικά	3,92	3,67
Τη σχέση τους με το άλλο φύλο	3,91	3,89
Την ψυχαγωγία τους	3,90	3,62
Τον εαυτό τους	3,84	3,59
Το σχολείο	2,91	2,64

⁽¹⁾ Καθόλου 1 2 3 4 5 Πάρα πολύ

Όσον αφορά στο πόσο τους απασχολούν διάφορα ζητήματα/προβλήματα, οι μαθητές του Γυμνασίου δήλωσαν ότι σε μεγαλύτερο βαθμό τους απασχολεί το πρόβλημα των ναρκωτικών, ενώ οι μαθητές του Λυκείου το πρόβλημα του Aids (Πίνακας 24).

Πίνακας 24: Μέσοι όροι ⁽¹⁾ του βαθμού οποίο απασχολούν τους μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου διάφορα προβλήματα/ζητήματα.

Πρόβλημα/Ζήτημα	Γυμνάσιο	Λύκειο
Ναρκοτικά	3,36	3,25
Θρησκεία	3,29	3,13
Aids	3,27	3,42
Κυπριακό	3,10	3,34
Εγκληματικότητα	2,91	3,20
Περιβαλλοντικά ζητήματα	2,84	2,66
Ανεργία	2,67	3,22
Ευρωπαϊκή Ένωση	2,51	2,31
Διεθνή προβλήματα	2,47	2,60

⁽¹⁾ Καθόλου 1 2 3 4 5 Πάρα πολύ

Παρατηρήθηκε ότι τους μαθητές τόσο του Γυμνασίου όσο και του Λυκείου απασχολούν περισσότερο προβλήματα που αφορούν στην οικογένεια, στη φιλία και στις σχέσεις με το άλλο φύλο (Πίνακας 25).

Πίνακας 25: Μέσοι όροι ⁽¹⁾ του βαθμού στον οποίο απασχολούν τους μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου προβλήματα σχετικά με τα παρακάτω θέματα.

Θέμα	Γυμνάσιο	Λύκειο
Οικογένεια	3,70	3,64
Φιλία	3,63	3,81
Άλλο φύλο	3,51	3,60
Έλλειψη ελεύθερου χρόνου	3,40	3,23
Σεξ	3,24	3,55
Σχολείο	3,17	2,97
Θρησκεία	3,15	2,91
Καταπίεση από τους μεγάλους	3,11	3,07
Επαγγελματική αποκατάσταση	3,08	3,78
Ναρκωτικά	3,05	3,18
Ρουσφέτι (Τα Μέσα)	3,00	3,08
Έλλειψη χώρων και τρόπων ψυχαγωγίας	2,99	2,99
Μοναξιά	2,86	2,84
Μόδα	2,80	2,63

⁽¹⁾ Καθόλου 1 2 3 4 5 Πάρα πολύ

Το 48% των μαθητών του Γυμνασίου και το 56% των μαθητών του Λυκείου δήλωσαν πως νιώθουν τακτικά ότι θα ήθελαν να είχαν καλύτερες επιδόσεις στο σχολείο. Επίσης το 51% των μαθητών του Λυκείου δήλωσε ότι νιώθει τακτικά άγχος (Πίνακας 26).

Πίνακας 26: Εκατοστιαία κατανομή μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου σε σχέση με το πόσο συχνά νιώθουν τα παρακάτω.

	Τακτικά		Αραιά		Ποτέ	
	Γ	Λ	Γ	Λ	Γ	Λ
Μόνος/η	22	21	50	64	28	14
Πως δεν αξίζεις τίποτα	16	19	34	38	49	42
Πως οι άλλοι δεν σε καταλαβαίνουν	31	37	48	52	21	11
Πως χρειάζεσαι καλύτερους φίλους/φίλες	22	28	33	29	44	43
Πως δεν μπορείς να κάνεις τίποτα σωστό	10	12	42	53	48	35
Πως οι σχέσεις με τους γονείς σου δεν είναι τόσο καλές όσο θα ήθελες	20	33	36	36	44	31
Ότι θα ήθελες να είχες καλύτερες επιδόσεις στο σχολείο	48	56	35	35	17	9
Πως οι άλλοι δεν σε αποδέχονται	11	9	45	47	43	44
Ότι δυσκολεύεται να πεις όχι στους άλλους	28	30	35	42	37	28
Βαρειστιμάρα	34	37	40	52	25	11
Άγχος	35	51	43	39	22	10

3. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση την πιο πάνω ανάλυση προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα.

Διαπιστώνεται ότι τόσο οι μαθητές του Γυμνασίου όσο και οι μαθητές του Λυκείου θεωρούν την ενημέρωση για τα ναρκωτικά απαραίτητη. Εντούτοις μεγάλο ποσοστό από αυτούς, το οποίο μάλιστα παρουσιάζει αυξητική τάση από το Γυμνάσιο στο Λύκειο, αξιολογεί την ενημέρωση που γίνεται σήμερα ως όχι ιδιαίτερα αποτελεσματική. Φαίνεται λοιπόν να συνυπάρχει στους μαθητές από τη μια η επιθυμία για ενημέρωση στο θέμα των ναρκωτικών και από την άλλη μια αρνητική αποτίμηση της ήδη υπάρχουσας.

Η αναποτελεσματικότητα της υπάρχουσας ενημέρωσης και η αδυναμία της να προσεγγίσει συγκεκριμένες ομάδες μαθητών, αφήνει εκτεθειμένους τους υποψήφιους δέκτες της σε μη έγκυρους και πιθανόν επικίνδυνους παράγοντες πληροφόρησης, ιδιαίτερα όταν οι δέκτες αυτοί βρίσκονται σε κρίσιμες φάσεις της ζωής τους όπως είναι η εφηβεία.

Οι μαθητές του Γυμνασίου και του Λυκείου επιλέγουν ως τους πλέον αρμόδιους φορείς ενημέρωσης για το πρόβλημα των ναρκωτικών το Υπουργείο Υγείας, τις Οργανώσεις Νεολαίας και το Σχολείο. Λαμβάνοντας υπόψη από τη μια ότι οι φορείς αυτοί που έχουν επιλέξει οι μαθητές όντως διαδραματίζουν έναν έκδηλο ρόλο στην ενημέρωση για τα ναρκωτικά, και από την άλλη ότι οι αντιλήψεις για τις αρμοδιότητες ενός φορέα διαμορφώνονται μέσω της δράσης του, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι μαθητές αναγνωρίζουν ως αρμόδιους εκείνους τους φορείς οι οποίοι τους ενημέρωναν μέχρι σήμερα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι μαθητές δεν αναγνωρίζουν την Τοπική Αυτοδιοίκηση ως αρμόδιο φορέα ενημέρωσης για το πρόβλημα των ναρκωτικών.

Όσον αφορά στις πηγές ενημέρωσης η τηλεόραση, τα ενημερωτικά φυλλάδια, οι εφημερίδες και τα περιοδικά, αναγνωρίζονται από μεγαλύτερα ποσοστά μαθητών ως πραγματικές παρά ως επιθυμητές πηγές. Φαίνεται λοιπόν ότι τα πρόσωπα μέσα που σήμερα χρησιμοποιούνται ανταποκρίνονται λιγότερο στις επιθυμίες των μαθητών, γεγονός που εν μέρει ίσως εξηγεί και την υποτίμηση που οι μαθητές εκφράζουν για την αποτελεσματικότητα της υπάρχουσας ενημέρωσης. Ως επιθυμητές πηγές ενημέρωσης τα μεγαλύτερα ποσοστά των μαθητών επιλέγουν τους πρώην χρήστες και τους ειδικούς στο θέμα. Δηλώνουν επίσης πως οι απόψεις τους για τα ναρκωτικά θα μπορούσαν να επηρεαστούν περισσότερο και πάλι από πρώην χρήστες και ειδικούς στο θέμα. Θεωρούμε ότι οι δηλώσεις αυτές των μαθητών εκφράζουν από τη μια την ανάγκη τους για εξειδικευμένες και έγκυρες πληροφορίες στο θέμα των ναρκωτικών και από την άλλη την αναζήτηση τέτοιων καταστάσεων ενημέρωσης στις οποίες να μπορούν να εμπλακούν συναισθηματικά και να αναδομήσουν τα βιώματά τους. Αναφέρουμε εδώ ότι σύμφωνα με δεδομένα της βιβλιογραφίας η διαμόρφωση και η αλλαγή μιας στάσης επιτυγχάνεται αντιστοιχώς αλλαγές στο συναισθηματικό και τη γνώση. Ως εκ τούτου διαπιστώνεται καταρχήν η ανάγκη να περιοριστεί ο ρόλος της απρόσωπης ενημέρωσης για τα ναρκωτικά και να ενισχυθεί η άμεση προσωπική επαφή μεταξύ πομπού και δέκτη, και κατά δεύτερο λόγο να εξασφαλισθεί η ταυτόχρονη επίδραση στη γνώση και στο συναισθηματικό.

Αναφορικά με το σχολείο, οι μαθητές φαίνεται να αποδίδουν σε αυτό έναν σημαίνοντα ρόλο στην ενημέρωση για τα ναρκωτικά. Οι διαλέξεις και τα σεμινάρια, τόσο στο Γυμνάσιο όσο και στο Λύκειο αναγνωρίζονται όχι μόνο ως πραγματικές αλλά και ως επιθυμητές πηγές ενημέρωσης. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει πως οι διαλέξεις και τα σεμινάρια πέραν του ότι αποτελούν όντως μία από τις βασικές πηγές ενημέρωσης, ανταποκρίνονται ταυτόχρονα και στο τι οι μαθητές αξιολογούν ως κατάλληλη πηγή. Όσον αφορά στους καθηγητές ως πηγές ενημέρωσης, ενώ στο Γυμνάσιο όπως και στην περίπτωση των διαλέξεων και των σεμιναρίων δεν εντοπίζεται σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ πραγματικότητας και επιθυμίας, στο Λύκειο εντούτοις παρατηρείται ότι μεγαλύτερα ποσοστά μαθητών επιλέγουν τους καθηγητές ως επιθυμητές παρά ως πραγματικές πηγές ενημέρωσης. Η στάση αυτή των μαθητών πιθανόν να σχετίζεται με το ότι, ενώ ο καθηγητής παραμένει σημαντικός παράγοντας ενημέρωσης, οι απαιτήσεις του αναλυτικού προγράμματος στο Λύκειο περιορίζουν τη δυνατότητα του να λειτουργήσει ως τέτοιος. Αναγνωρίζεται έτσι η ανάγκη ενίσχυσης του ρόλου του σχολείου στην ενημέρωση για τα ναρκωτικά, με έμφαση στη διαπροσωπική σχέση καθηγητή – μαθητή ούτως ώστε το σχολείο να μη λειτουργεί ως ακόμα ένας απρόσωπος φορέας πληροφόρησης. Για να μπορέσει ο καθηγητής να διαδραματίσει τον προσδοκούμενο από μέρους των μαθητών ρόλο χρειάζεται συνεχή στήριξη, η οποία δεν θα πρέπει να επικεντρώνεται στην απλή παροχή γνώσεων, αλλά στη βιωματική επεξεργασία του άγχους και των δυσκολιών που το έργο του εκπαιδευτικού συνεπάγεται.

Εν κατακλείδι, διαπιστώνεται η ανάγκη να τροποποιηθεί το όλο σκεπτικό που διέπει τις εκστρατείες πρόληψης της τοξικοεξάρτησης, έτσι ώστε να μεγιστοποιείται η δυνατότητα πρόσβασης της στις ομάδες υψηλού κινδύνου και εντέλει η αποτελεσματικότητά της αναφορικά με αυτές. Το γεγονός αυτό προϋποθέτει τον καθορισμό των χαρακτηριστικών των ατόμων που ανήκουν στις ομάδες υψηλού κινδύνου, και θα αποτελέσει αντικείμενο μελλοντικής μελέτης.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1] Bell, C.S. and Battjes R. (1985) Prevention Research: Deterring Drug Abuse Among Children and Adolescents. NIDA Research Monograph 63. Rockville, Md.: U.S. Dept. of Health and Human Services, Alcohol, Drug Abuse and Mental Health Administration.
- [2] Johnston, L. P., O' Malley, M. and Bachman, J.G. (1989) Drug Use, Drinking and Smoking: National Survey Results from High School, College and Young Adult Population, 1975-1988, Rockville, Md, National Institute of Drug Abuse.
- [3] Jones, C.L. and Battjes R. (1986) Etiology of Drug Abuse for Prevention NIDA Research Monograph 56. Rockville, Md.: U.S. Dept. of Health and Human Services, Alcohol, Drug Abuse and Mental Health Administration.
- [4] Labaton, S. (1990) The Cost of Drug Abuse: \$60 billion a year, *The New York Times* December 5, D1.
- [5] Μαρσέλος, Μ. (1989) Η μεθοδολογική διάσταση των νεανικών θανάτων από τα ναρκωτικά, *Τετράδια Ψυχιατρικής*, 27.
- [6] Μαρσέλος, Μ. και Κούτρας, Β. (1988) Χρήση και Κατάχρηση Ψυχοτρόπων Ουσιών από Μαθητές Μέσης Παιδείας, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών*, 71, Αθήνα.

- [7] Μαρσέλος, Μ. και Φαρμακίδης, Χ. (1985) Τα ναρκωτικά στα Σχολεία, Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστήμων, 58, Αθήνα.
- [8] Polich, J.M., Ellickson, P., Reuter, P. (1984) Strategies for Controlling Adolescent Drug Use, Santa Monica: Rand Corporation.
- [9] Stimmel, B. (1993) The facts about Drug Use, The Haworth Press.
- [10] Χουρδάκη, Μ. (1989) Προτάσεις για την Πρόληψη της Χρήσης Ναρκωτικών προς την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Αθήνα.
- [11] Χουρδάκη, Μ. (1992) Προτάσεις για την Πρόληψη προς το ΚΕΣΥΚΑΝΑ, Αθήνα.